

บทสรุปการวิจัย

เรื่อง

ฐานปัจจัยชุมชน: เส้นทางสู่การปรับตัวตามวิถีคิดประชาสวัสดิการที่ยั่งยืน

ผู้วิจัย

นางสาวพิมพ์พิมพ์ พลเวียง

วัตถุประสงค์การวิจัย

- (1) เพื่อค้นหาฐานปัจจัยชุมชน ซึ่งเป็นเส้นทางสู่การปรับตัวตามวิถีคิดประชาสวัสดิการที่ยั่งยืน
- (2) เพื่อสร้างตัวแบบในการพยากรณ์เส้นทางสู่การปรับตัวตามวิถีคิดประชาสวัสดิการที่ยั่งยืน

คำถาม/โจทย์เพื่อการวิจัย

- (1) “ฐานปัจจัยชุมชน ซึ่งเป็นเส้นทางสู่การปรับตัวตามวิถีคิดประชาสวัสดิการที่ยั่งยืน คืออะไร”
- (2) “ในปัจจุบัน ฐานปัจจัยชุมชน นี้ ดำรงอยู่ในระดับใด”
- (3) “ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของฐานปัจจัยชุมชน ซึ่งเป็นเส้นทางการปรับตัวตามวิถีคิดประชาสวัสดิการที่ยั่งยืน สามารถสรุปเป็นสมการได้อย่างไร”
- (4) “นำสมการที่สรุปได้ มาสร้างเป็นตัวแบบ (Model) พยากรณ์เส้นทางสู่การปรับตัวตามวิถีคิด“ประชาสวัสดิการ” ที่ยั่งยืน ได้หรือไม่ อย่างไร”

สมมติฐาน

“พื้นฐานทางชีวสังคม บริบทแวดล้อม พฤติกรรมทางสังคม และกระบวนการดำเนินชีวิตด้วยวิถีทางพึ่งตนเอง เป็นองค์ประกอบที่ร่วมกันอธิบายและพยากรณ์พฤติกรรมการมีส่วนร่วมของกลุ่มก่อตั้งภาคประชาชน ได้”

ขอบเขตการวิจัย

การออกแบบวิจัย ประกอบด้วย

- (1) รูปแบบการศึกษา คือ การวิจัยเชิงปริมาณที่มุ่งอธิบาย/พยากรณ์ตัวแปร
- (2) กำหนดให้ตัวแปรที่ศึกษามีระดับการวัดเป็นช่วงมาตรา (Interval Scale) ขึ้นไป หรือใช้วิธีสร้างตัวแปรหุ่น (Dummy Variable) ในกรณีที่เป็นตัวแปรเชิงคุณลักษณะ
- (3) กำหนดวิธีการสุ่มตัวอย่างโดยใช้หลักความน่าจะเป็น (Probability Sampling)
- (4) ใช้สถิติพารามेटริก (Parametric Statistic) ในการวิเคราะห์ข้อมูล

กรอบแนวคิดและทฤษฎี

แนวคิด/ทฤษฎี เกี่ยวกับประวัติศาสตร์/สวัสดิการชุมชน ความหลากหลายทางวัฒนธรรม การตัดสินใจและการกระทำทางสังคม ความเอื้ออาทร ความเป็นชุมชน การพึ่งตนเอง การพัฒนาที่ยั่งยืน ธรรมนูญ-ธรรมนูญ-ประชารัฐที่ดี และการมีส่วนร่วมของประชาชน รวมทั้งงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง จำนวน 21 เรื่อง

นิยามศัพท์

ความเอื้ออาทร หมายถึง กลไกผูกสัมพันธ์ความเป็นชุมชน หรือฐานปัจจัยชุมชนรูปแบบหนึ่ง ซึ่งในภาษาไทย ได้แก่ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความห่วงหาอาทร ความเมตตา และกรุณา การบูรณาการทางสังคม (Social Integration) จิตสาธารณะ จิตสำนึกร่วม จิตอาสา ฯลฯ หรือตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Caring” และ “Sharing” ที่เกิดขึ้นบนพื้นฐานความเสมอภาค (ซึ่งกันและกัน อย่างเป็นธรรม และเท่าเทียม) ไม่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ที่มุ่งความภักดี หรือตรงกับภาษาอังกฤษอีกคำหนึ่ง คือ “Interdependence” ซึ่งเป็นลักษณะของความร่วมมือกันโดยไม่ก่อให้เกิดการพึ่งพิงฝ่ายเดียว

ประวัติศาสตร์ หมายถึง วิธีคิดทางสังคม (Social Paradigm) ที่เกิดขึ้นจากกลไกผูกสัมพันธ์ความเป็นชุมชน หรือฐานปัจจัยชุมชน แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

- (1) ประวัติศาสตร์ในอดีต เกิดขึ้นจากความเชื่อในกระบวนการคุณธรรมที่เป็นความสัมพันธ์แนวราบอันสืบเนื่องมาจากระบบการผลิต และความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติแวดล้อม แล้วหลอมรวมกันเป็นวิถีชีวิตของชุมชน โดยมีกลไกผูกสัมพันธ์ความ

เป็นชุมชน หรือฐานปัจจัยชุมชน เป็นทั้งปัจจัยผลัก (Push Factor) ปัจจัยดึงดูด (Pull Factor) และปัจจัยสนับสนุน (Able Factor)

(2) ประชาสวัสดิการในปัจจุบัน เกิดขึ้นจากกลไกผูกสัมพันธ์ความเป็นชุมชน หรือฐานปัจจัยชุมชน ที่ปรับตัวขึ้นเพื่อแสวงหาทางอยู่รอดในสภาวะวิกฤตจากการพัฒนาสู่ความทันสมัยตามแนวนิยม ที่กีดกร่อนทำลายวิถีคิดประชาสวัสดิการในอดีต โดยพลวัตสู่วิถีคิด (Paradigm) หลากหลายแนวทาง เช่น การหาทางช่วยเหลือเกื้อกูล การรวมกลุ่มผลิต การสะสมทุน และการแบ่งปันผลประโยชน์ซึ่งกันและกันในชุมชน จนกระทั่งหล่อหลอมเป็นวิถีคิด “ประชาสวัสดิการแบบใหม่” ประชาสวัสดิการในปัจจุบัน จึงเป็นวิถีคิดปรับตัวรูปแบบต่างๆ เพื่อให้รอดพ้นจากภาวะวิกฤต เช่น การร่วมคิด ร่วมทำ/ปฏิบัติ และร่วมรับผลประโยชน์ ในลักษณะการรวมกลุ่มภาคประชาชน ซึ่งบางองค์กรอาจเรียกว่า “สวัสดิการชุมชน” สำหรับการวิจัยครั้งนี้ “ประชาสวัสดิการในปัจจุบัน คือ “วิถีคิดประชาสวัสดิการ”

วิถีคิดประชาสวัสดิการ หมายถึง รูปแบบการแสวงหาความจริงหรือสิ่งที่ต้องการทางสังคม (Social Paradigm) ยุคใหม่ เป็นการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดตามแนวทาง/วิถีคิดประชาสวัสดิการในปัจจุบัน โดยชุมชนร่วมกันคิดแสวงหาวิธีแก้ไขความเดือดร้อน ซึ่งต่อมาพลวัตเป็นการรวมกลุ่มช่วยเหลือซึ่งกันและกันรูปแบบต่างๆ ภายในชุมชน หรือท้องถิ่น และอาจมีการสร้างเป็นเครือข่าย สำหรับการวิจัยครั้งนี้ วิถีคิดประชาสวัสดิการ วัดจากพฤติกรรม การมีส่วนร่วมอย่างหนึ่งอย่างใด (ร่วมคิด ร่วมทำ/ปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์) กับกลุ่มก่อตั้งภาคประชาชน ได้แก่ กลุ่มกองทุนเงิน หรือกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มลดรายจ่ายและสิ่งจำเป็นในชีวิต กลุ่มอาหารและอาชีพ กลุ่มเครือข่าย หรือสร้างเครือข่ายกองทุน กลุ่มช่วยเหลือสังคม กลุ่มศาสนา กลุ่มการเมือง (ที่ไม่ใช่พรรคการเมือง) และกลุ่มอื่นๆ

ฐานปัจจัยชุมชน หมายถึง องค์ประกอบของกลไกผูกสัมพันธ์ความเป็นชุมชน ที่อาจเป็นเงื่อนไขก่อเกิดระบบคุณค่าซึ่งผลักดันวิถีคิด (Paradigm) ประชาสวัสดิการ หลากหลายรูปแบบของชุมชนหรือท้องถิ่นต่างๆ สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ฐานปัจจัยชุมชน วัดจากตัวแปร 3 กลุ่ม คือ 1) พื้นฐานทางชีวสังคม 2) บริบทแวดล้อม 3) พฤติกรรมทางสังคม และ 4) ครรลองการดำเนินชีวิตด้วยวิถีพึ่งตนเอง

การพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่มีผลกระทบในทางลบต่อความต้องการของคนรุ่นต่อไปในอนาคต สำหรับการวิจัยครั้งนี้ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” เป็นกรอบการศึกษา “วิถีคิดประชาสวัสดิการที่ยั่งยืน” โดยวัดจาก

“การทดลองการดำเนินชีวิตด้วยวิถีพึ่งตนเอง” ซึ่งสังเคราะห์จากแนวคิดการพึ่งตนเอง การพัฒนาที่ยั่งยืน และงานวิจัยของ สุพรรณิ ไชยอำพร (2530)

เส้นทางสู่การปรับตัวตามวิถีคิดประชาสวัสดิการที่ยั่งยืน หมายถึง การศึกษาเพื่อเสนอตัวแบบเชิงคณิตศาสตร์ในการอธิบาย/พยากรณ์การปรับตัวตามวิถีคิดประชาสวัสดิการที่สอดคล้องกับกระบวนการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยการออกแบบวิจัย (Research Design) ซึ่งกำหนดรูปแบบการศึกษาในเชิงปริมาณที่มุ่งอธิบาย/พยากรณ์ตัวแปร

พลวัต หมายถึง การเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงซึ่งไม่คงที่ ไปตาม “กาล” และ “เทศะ” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Dynamic” ความแตกต่างของคำว่า “พลวัต” กับ “การพัฒนา” คือ พลวัตเป็นการปรับเปลี่ยนไปตามภาวะปกติ ตามการทดลองการดำเนินชีวิต และสภาพแวดล้อม ส่วนการพัฒนาเกิดจากมนุษย์พยายามผลักดัน หรือเหนี่ยวรั้ง โดยมีเจตนา มีการกำหนดทิศทางและเป้าหมายเพื่อบรรลุผล สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ใช้คำว่า “พลวัต” เพื่ออธิบายการก่อเกิด เปลี่ยนแปลง และปรับตัว ของวิถีคิดประชาสวัสดิการทั้งในอดีต และปัจจุบัน

ความหลากหลายทางวัฒนธรรม หมายถึง มิติความแตกต่าง ซึ่งมีที่มาจากสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และทรัพยากรธรรมชาติ เป็นปัจจัยและข้อจำกัดที่หล่อหลอมมนุษย์ให้แลกเปลี่ยน /แบ่งปัน /สั่งสม วิถีการดำเนินชีวิตกับสภาพแวดล้อมรอบตัว แล้วสร้างสรรค์เป็นภูมิปัญญา ด้วยการจัดการที่สืบทอดยาวนาน มีการแต่งเติมจนกลายเป็นบริบทของสังคม และเป็นวิถีคิดหลักของท้องถิ่นนั้นๆ สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ใช้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในแง่การมีความแตกต่างที่เด่นชัดทางชาติพันธุ์ และศาสนาของประชากรภายในพื้นที่เดียวกันเป็นเกณฑ์ในการคัดเลือกพื้นที่ศึกษา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- (1) เป็นการพัฒนาคำความรู้ด้านวิธีวิทยาเชิงสหวิทยาการในการศึกษาวิถีคิด (Paradigm) ประชาสวัสดิการ
- (2) เป็นการพัฒนาคำความรู้ด้านวิธีวิทยาในการศึกษาเชิงอธิบาย/พยากรณ์ และสร้างตัวแบบการพัฒนาเส้นทางสู่การปรับตัวตามวิถีคิด (Paradigm) ประชาสวัสดิการ
- (3) เป็นแนวทางในการส่งเสริมระบบประชาสวัสดิการของท้องถิ่นแบบองค์รวมที่สอดคล้องกับการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน

(4) เป็นแนวทางในการศึกษาต่อยอดศักยภาพการแสวงหาความรู้ และทักษะด้านวิวิธวิทยวิจัยของหน่วยงาน

กลุ่มตัวอย่าง

คือ ผู้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของครัวเรือน ซึ่งสุ่มตัวอย่างโดยใช้หลักความน่าจะเป็น (Probability Sampling) ในพื้นที่เขตรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลม่วงงาม ตำบลม่วงงาม อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา และองค์การบริหารส่วนตำบลแปะ-ระ ตำบลแปะ-ระ อำเภอท่าแพ จังหวัดสตูล จำนวน 466 ราย

เก็บรวบรวมข้อมูล

ระหว่างเดือนธันวาคม 2549 - เดือนมกราคม 2550

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

คือ แบบสอบถาม ซึ่งทดสอบ พัฒนาเครื่องมือ และหาค่าความเชื่อถือได้ของแบบสอบถามทั้งฉบับ ด้วยสูตรของครอนบาค (α : Alpha Coefficient)

ประมวลผลข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล

ประมวลผลข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์

วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นด้วยสถิติพื้นฐาน คือ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ทดสอบสมมติฐานด้วยสถิติพารามตริก คือ การวิเคราะห์ถดถอยพหุแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis)

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐานของตัวแปรต่างๆ

(1) พื้นฐานทางชีวสังคม พบว่า กลุ่มตัวอย่างในสนามวิจัย 2 พื้นที่ คือ จังหวัดสงขลา และจังหวัดสตูล ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุระหว่าง 26-45 ปี นับถือศาสนาอิสลาม

โดยพบว่าพื้นที่จังหวัดสงขลา ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ในขณะที่จังหวัดสตูลส่วนใหญ่ นับถือศาสนาอิสลาม แต่งงานแล้วยังอยู่ด้วยกัน เป็นคนในพื้นที่ดั้งเดิม และอาศัยอยู่ในชุมชนไม่เกิน 35 ปี โดยพบค่าเฉลี่ย 39.8 ปี

(2) บริบทแวดล้อม พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ประกอบอาชีพทำนา/ทำสวน/ทำไร่ และทำงานโรงงาน สามารถหารายได้เลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ทั้งเพียงพอและไม่เพียงพอใกล้เคียงกัน มีการบูรณาการทางสังคมในระดับปานกลาง

(3) พฤติกรรมทางสังคม พบว่า มีการใช้กลไกผูกสัมพันธ์ความเป็นชุมชน (เช่น ความเอื้ออาทร การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความห่วงหาอาทร ความเมตตาและกรุณา จิตสาธารณะ จิตสำนึกร่วม จิตอาสา) ค่อนข้างมาก

(4) ครรลองการดำเนินชีวิตด้วยวิถีพึ่งตนเอง พบว่า การพึ่งตนเองซึ่งเป็นองค์ประกอบของการเป็นชุมชนเข้มแข็งค่อนข้างมาก

(5) พฤติกรรมการมีส่วนร่วมกับกลุ่มก่อตั้งภาคประชาชน ซึ่งจำแนกองค์ประกอบของการเข้าไปมีส่วนร่วมกับกลุ่มก่อตั้งภาคประชาชน พบว่า มีการร่วมคิด ร่วมทำ/ปฏิบัติ และร่วมรับผลประโยชน์ค่อนข้างมาก โดยกลุ่มก่อตั้งภาคประชาชนที่ประชาชนในพื้นที่ศึกษาเข้าไปมีส่วนร่วม 3 อันดับแรก คือ กลุ่มลดรายจ่ายและสิ่งจำเป็นในชีวิต กลุ่มกองทุนเงินหรือกลุ่มออมทรัพย์ และกลุ่มศาสนา

2. การศึกษาตามวัตถุประสงค์ ข้อที่ 1

(1) พบว่า ฐานปัจจัยชุมชนซึ่งเป็นเส้นทางสู่การปรับตัวตามวิถีคิด ประชาสวัสดิการที่ยั่งยืน มีทั้งสิ้น 7 ประเด็นคือ การบูรณาการทางสังคม ระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน พฤติกรรมทางสังคม การศึกษา (ระดับมัธยมศึกษา) ครรลองการดำเนินชีวิตด้วยวิถีพึ่งตนเอง การมีรายได้ไม่เพียงพอ และศาสนา (อิสลาม)

(2) พบว่า ในปัจจุบัน ฐานปัจจัยชุมชนที่ดำรงอยู่ ทั้ง 7 ประเด็นที่กล่าวมาใน (1) มีอำนาจในการอธิบาย/พยากรณ์พฤติกรรมการมีส่วนร่วมกับกลุ่มก่อตั้งภาคประชาชนร่วมกันได้ร้อยละ 76.0 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ตามลำดับความสำคัญ คือ การบูรณาการทางสังคม ระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน พฤติกรรมทางสังคม การศึกษาระดับมัธยมศึกษา ครรลองการดำเนินชีวิตด้วยวิถีพึ่งตนเอง การมีรายได้ไม่เพียงพอ และศาสนาอิสลาม

3. การศึกษาตามวัตถุประสงค์ ข้อที่ 2

(1) พบว่า ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของฐานปัจจัยชุมชน ซึ่งเป็นเส้นทางการปรับตัวตามวิธีคิดประชาสวัสดิการที่ยั่งยืน สามารถสรุปเป็นสมการได้ดังนี้

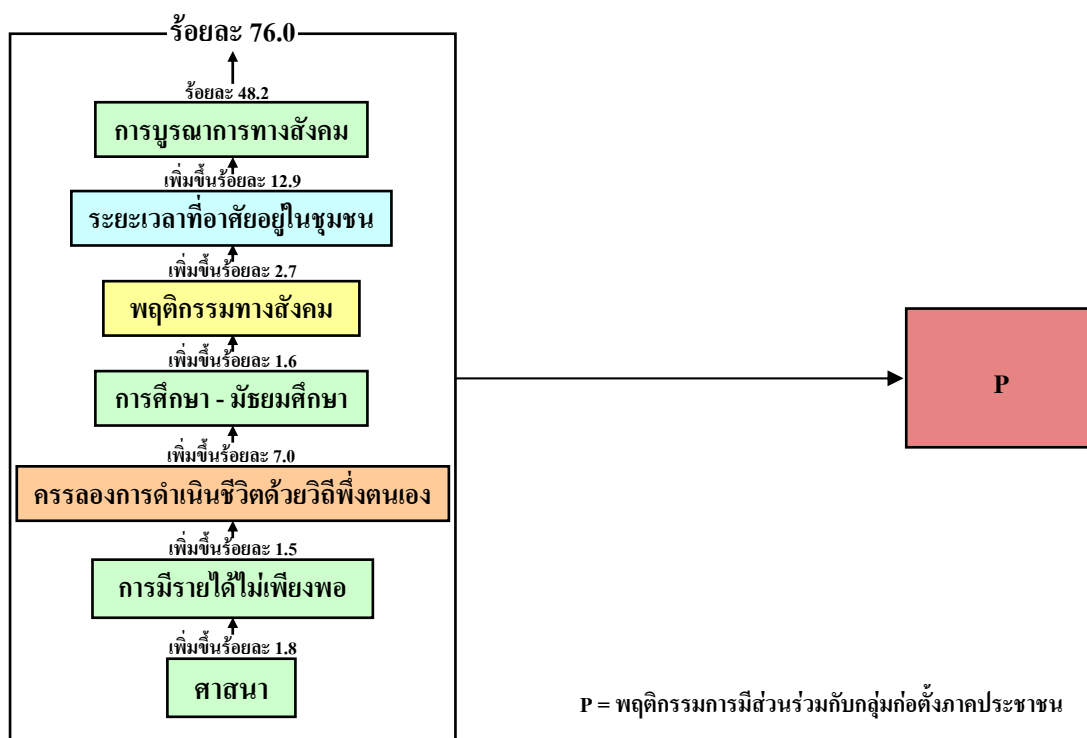
$$P = C_0 + B_{22}E_{1.12} + B_{10}F_{1.10} + B_{25}S + B_{12}E_{1.2} + B_{26}G - B_{21}E_{1.11} + B_4F_{1.4}$$

เมื่อ P = พฤติกรรมการมีส่วนร่วมของกลุ่มก่อตั้งภาคประชาชน

ซึ่งเมื่อแทนค่าในสมการ และแปลงเป็นคะแนนมาตรฐาน

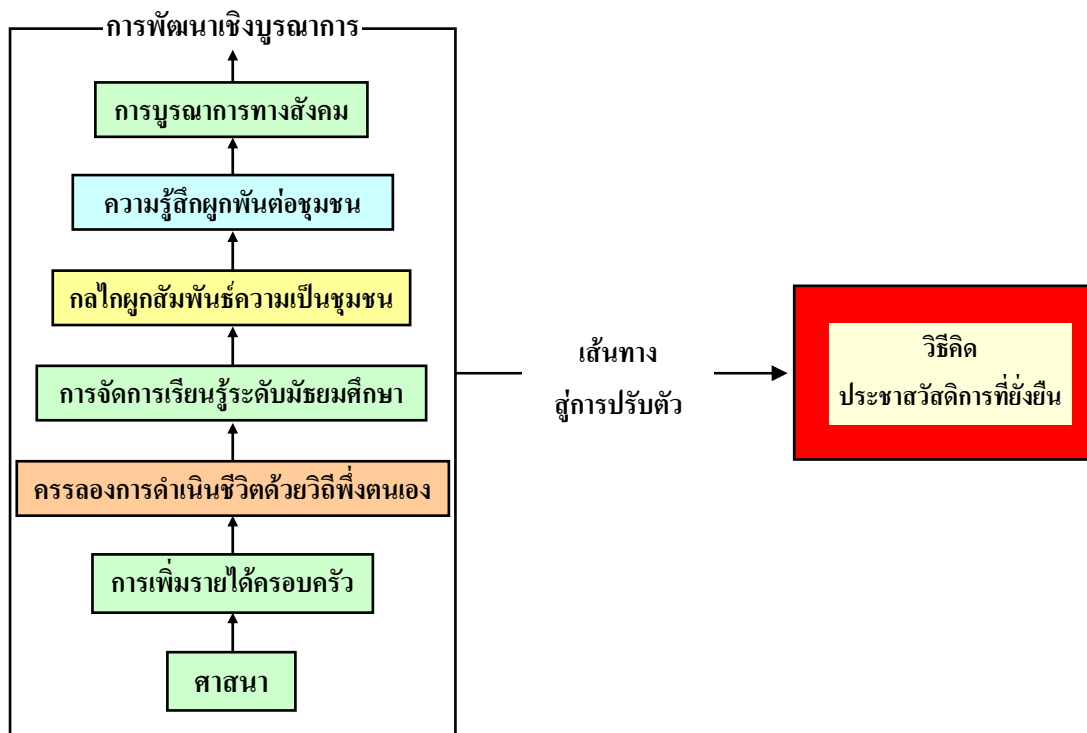
$$P = 0.851(\text{บูรณาการทางสังคม} + 0.435(\text{ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน} + 0.259(\text{พฤติกรรมทางสังคม}) + 0.209(\text{การศึกษา} \rightarrow \text{มัธยมศึกษา}) + 0.307(\text{การลงการดำเนินชีวิตด้วยวิถีพึ่งตนเอง}) - 0.202(\text{การมีรายได้ไม่เพียงพอ}) + 0.215(\text{ศาสนา}))$$

(2) พบว่าสามารถนำสมการที่สรุป และแทนค่าสมการ มาสร้างเป็นตัวแบบ (Model) พยากรณ์เส้นทางการปรับตัวตามวิธีคิด“ประชาสวัสดิการ” ที่ยั่งยืน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ตัวแบบพยากรณ์จากการสรุป และแทนค่าสมการ

และสามารถนำมาปรับปรุงเพื่อพยากรณ์เส้นทางสู่การปรับตัวตามวิถีคิด
 ประชาวัตติการที่ยั่งยืนในเชิงบูรณาการได้ ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ตัวแบบพยากรณ์ที่ค้นพบ

ข้อค้นพบจากรูปแบบการศึกษา

จากการศึกษาพบว่า รูปแบบการศึกษาในเชิงปริมาณโดยมุ่งอธิบาย/พยากรณ์
 ตัวแปรที่มีข้อจำกัดเกี่ยวกับความคลุมเครือของข้อมูล ถึงแม้ว่าการศึกษาในเชิงอธิบาย/พยากรณ์
 จะสามารถตีความข้อมูลได้หลายมิติด้วยสถิติขั้นสูง และยืนยันผลการค้นพบได้อย่างเป็น
 วิทยาศาสตร์ แต่เนื่องจากธรรมชาติของการแสวงหาความรู้ด้วยการศึกษาเชิงปริมาณ คือ
 การให้ความสนใจกับข้อมูลจำนวนจำกัดบนพื้นที่กว้าง ซึ่งถือว่าเป็นข้อด้อย ในขณะที่
 การศึกษาเชิงคุณภาพ นั้น ให้ความสนใจกับข้อมูลหลายมิติบนพื้นที่แคบ ทำให้ข้อมูลที่ได้อาจ
 แม้จะครอบคลุมทุกมิติที่ต้องการ แต่กลับไม่สามารถอ้างอิงไปสู่ประชากรกลุ่มใหญ่ได้
 ดังนั้น เพื่อลดข้อจำกัดข้างต้น การศึกษาชุมชนเพื่อต้องการทราบกระบวนการที่ลุ่มลึก จึง
 ต้องบูรณาการวิธีวิทยาในเชิงปริมาณและคุณภาพเข้าด้วยกัน เพื่อให้สามารถศึกษาทุกมิติที่
 ต้องการได้อย่างลุ่มลึก และสามารถอ้างอิงไปสู่ประชากรกลุ่มใหญ่ได้ครบวงจร

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา

(1) จากตัวแบบพยากรณ์เส้นทางการปรับตัวสู่วิถีชีวิตประชาธิปไตยที่ค้นพบ นำเสนอประเด็นการพัฒนา 7 มิติ คือ การบูรณาการทางสังคม ความรู้สึกผูกพันต่อชุมชน กลไกผูกสัมพันธ์ความเป็นชุมชน การจัดการเรียนรู้ระดับมัธยมศึกษา ครรลองการดำเนินชีวิตด้วยวิถีพึ่งตนเอง การเพิ่มรายได้ครอบครัว และศาสนา

(2) การพัฒนาทั้ง 7 มิติที่กล่าวมา ควรใช้วิธีการในเชิงบูรณาการที่แท้จริง คือ ร่วมมือ และแบ่งหน้าที่ ดังนี้

ก. ระดมสมอง/ความคิระหว่างหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนเพื่อกำหนดขอบข่ายการรับผิดชอบ การสนับสนุน และการประสานงานระหว่างกันให้ชัดเจน

ข. การพัฒนาจากภาครัฐ ควรเริ่มต้นด้วยการสรุปบทบาท (Positioning) ของหน่วยงานที่มีต่อประเด็นการพัฒนาให้แน่นอน โดยไม่ต้องเกรงว่าอาจจะทำให้สูญเสียทั้งรูปแบบการทำงานที่เคยชิน/เคยปฏิบัติ ภาระงาน หรืองบประมาณ นั่นคือ ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสรุปให้ได้เสียก่อนว่า ใครควรจะได้แสดงบทบาทเป็นฝ่ายงานหลัก ฝ่ายงานสนับสนุน และฝ่ายงานประสาน (Coordinator) ตัวอย่างเช่น ด้านวัฒนธรรมควรให้กระทรวงวัฒนธรรมเป็นสายงานหลัก โดยมีกระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงมหาดไทยเป็นสายงานสนับสนุน ด้านการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นควรให้กระทรวงมหาดไทย (กรมการพัฒนาชุมชน) เป็นสายงานหลัก โดยให้กระทรวงสาธารณสุข และกระทรวงศึกษาธิการเป็นสายงานสนับสนุน ด้านการพัฒนาสังคมควรให้กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงวัฒนธรรม เป็นสายงานหลัก กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงสาธารณสุขเป็นสายงานสนับสนุน โดยกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เป็นฝ่ายประสาน เป็นต้น

ค. เนื่องจากการพัฒนาเส้นทางการปรับตัวสู่วิถีชีวิตประชาธิปไตยที่สอดคล้องกับมิติความต้องการของชุมชนและวัฒนธรรม นั้น ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขสำคัญคือ ความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อจะจะสามารถตรวจสอบและปกป้องสิทธิของท้องถิ่นได้อย่างเต็มที่ โดยภาครัฐควรแสดงบทบาทเป็นผู้สนับสนุน/ประสานงานเท่านั้น การจะเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนด้วยการให้มีกฎหมายรับรองสิทธิขององค์กรชุมชนต่างๆ ที่ยังต้องพลวัตควบคู่ไปกับมิติทางวัฒนธรรม และความเป็นท้องถิ่น ควรตอบคำถามด้วยว่า การออก

กฎหมายบังคับรับรู้/รับรอง จะมีส่วนช่วยส่งเสริมให้ชุมชนมีศักยภาพมากขึ้นสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงและการแสวงหาทางเลือกในการพัฒนาได้จริงหรือไม่ อย่างไร

ง. การพัฒนาเชิงบูรณาการที่จะเป็นจริงได้นั้น ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ และเอกชนควรตระหนักให้ได้ว่า การนำเข้าแนวคิด/ทฤษฎีตะวันตกมาใช้เป็นกรอบการปฏิบัติ และตัดสินผลการพัฒนา เป็นพิษภัยซึ่งก่อให้เกิดปัญหาแก่อำเภอไทยมากขึ้นเรื่อยๆ ควรถามตนเองได้แล้วว่า จะยังคงยกย่องเชิดชู และนำเอาแนวคิด/ทฤษฎีตะวันตกมาใช้ ทั้งๆ ที่เป็นวิถีทางซึ่งมิได้ก่อผลร้ายเพียงการล่มสลายของชุมชนในสังคมไทยเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อความเป็นสังคมพหุชนชาติอย่างร้ายแรง

จ. การพัฒนาที่ครบวงจรและยั่งยืนจึงควรเกิดจากกระบวนการผลิตซ้ำที่ดึงามของกลไกผูกพันความเป็นชุมชน ด้วยวิถีแห่งชุมชน และความต้องการที่แท้จริงของชุมชน

2. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

(1) เนื่องจากองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนทัศน์ (Paradigm) ประชาสวัสดิการในปัจจุบันมีความแตกต่างกันจากมุมมองของนักวิชาการหลากหลาย จึงทำให้มีการอธิบายปรากฏการณ์ปรับตัวตามแนวทางของกระบวนทัศน์ที่แตกต่างกัน และเป็นปัญหาขัดแย้งเมื่อต้องการเรียนรู้เพื่อศึกษาเส้นทางสู่ประชาสวัสดิการที่สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของท้องถิ่นต่างๆ ด้วยเหตุนี้ แนวทางศึกษาเกี่ยวกับวิถีคิด/กระบวนทัศน์ประชาสวัสดิการควรที่จะเปิดกว้างด้วยการผสานวิธีวิทยาจากหลายๆ มุมมอง จึงจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาองค์ความรู้ในการอธิบายปรากฏการณ์นี้ให้กว้างขวางลึกซึ้ง อันจะเป็นคุณูปการต่อการนำไปเป็นแนวทางการพัฒนาที่มีทั้งคุณภาพ และประสิทธิภาพต่อไป

(2) ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการเกิดขึ้น การดำรงอยู่ และการปรับตัวของแนวทางประชาสวัสดิการในบริบทอื่นๆ ที่แตกต่างกัน เพื่อแสวงหาคำอธิบายที่กว้างขวางยิ่งขึ้น ว่าในแต่ละบริบทนั้น กระบวนการดังกล่าวนี้ มีเงื่อนไข/ปัจจัยที่แตกต่าง หรือเหมือนกันอย่างไร

(3) ควรศึกษาในเชิงประเมินว่า กระบวนการปรับตัวสู่วิถีคิดประชาสวัสดิการในแง่ต่างๆ มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลอย่างไร สามารถนำไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์ในพื้นที่อื่นได้หรือไม่ อย่างไร

(4) ควรศึกษาในเชิงวิจัยและพัฒนา เพื่อตอบคำถามว่า จะขยายผลการพัฒนารูปแบบการปรับตัวในแต่ละพื้นที่ โดยคำนึงถึงหลายๆ บริบทพร้อมกันได้อย่างไร